

NATO I ZAPADNI BALKAN

Dejan V. Vuletić*

Univerzitet odbrane u Beogradu,
Institut za strategijska istraživanja

Nakon završetka Hladnog rata, NATO je proširio mehanizme i načine delovanja u različitim delovima sveta. Zapadni Balkan je bio i ostao tema od posebnog interesa i značaja za NATO. Svojim delovanjem, pre svega reaktivnim, u poslednjoj dekadi dvadesetog i u dvadeset prvom veku, NATO je sebi pripisao ulogu „mirotvorca“ na Zapadnom Balkanu i nezaobilazni je faktor u rešavanju bitnijih spornih pitanja između sukobljenih strana. NATO podržava evroatlantske integracije Republike Srbije, otvoreni su za produbljivanje saradnje kao i eventualno članstvo Republike Srbije u NATO, dok se opredeljenje Srbije za vojnu neutralnost ne posmatra kao prepreka u saradnji.

Ključne reči: NATO, Zapadni Balkan, Republika Srbija

Uvod

Zapadni Balkan podrazumeva regiju koju čine novonastale države na prostoru bivše SFRJ, iz kojih je izuzeta Slovenija, a pridodata Albanija. Pojam Zapadni Balkan je novijeg datuma, a početak njegovog korišćenja je najpre bio neformalan, da bi u kratkom vremenu bio opšteprihvaćen kao zvaničan naziv u međunarodnoj politici, pa i pojedinim međunarodnim dokumentima.¹ Uvođenje termina Zapadni Balkan gotovo da se poklapa sa postepenim razvojem regionalnog pristupa Evropske unije prema regionu koji je bio više godina opterećen sukobima.² Termin Zapadni Balkan je uvela Evropska unija, definišući svoju strategiju kroz poseban program ekonomske, finansijske, političke, ekspertske i druge pomoći prema tom delu Balkana. Zapadni Balkan nije ni geopolitička, ni geostrateška kategorija. On je isključivo praktični političko-ekonomski termin, odnosno, zajedničko određenje za jedan deo država regiona jugoistoka Evrope.

Pored toga, treba napomenuti da države Zapadnog Balkana nisu učestvovala u stvaranju pomenutog termina niti su same sebe svrstale u njegov okvir. Takođe, nisu sve zemlje ovog regiona saglasne sa njihovim svrstavanjem u Zapadni Balkan, bez obzira da li se radi o kolokvijalnom govoru ili zvaničnim dokumentima. Tako je na primer Republika

* Pukovnik dr Dejan Vuletić je naučni saradnik i rukovodilac je složenog projekta. dejan.vuletic@mod.gov.rs

¹ O istoriji upotrebe termina „Zapadni Balkan“, šire videti u Predrag Svilar, Zapadni Balkan - politički kontekst i medijska upotreba, Sociološki pregled, Filozofski fakultet, Novi Sad, 2010, str. 503-540.

² Dragan Đukanović, Zapadni Balkan: Od sukoba do evrointegracija, Godišnjak 2009, godina 3, broj 3, Fakultet političkih nauka, Beograd, str. 496.

Hrvatska žestok protivnik svakog svrstavanja u region Balkana pa prema tome i u region Zapadnog Balkana, naročito nakon prijema u Evropsku uniju 2013. godine. Postavlja se dakle pitanje, da li je Hrvatska nakon prijema u EU i dalje zemlja Zapadnog Balkana, ili više nije? Ako nije, da li region Zapadnog Balkana čine preostale zemlje, i šta će se desiti kada i neka od njih pristupi Evropskoj uniji.

Geopolitička nestabilnost na Balkanu ima duboke istorijske korene. Više od milenijuma brojnih upada, osvajanja i migracija stvorilo je jedinstvenu i najrazličitiju mešavinu naroda i etničkih grupa koji govore različite jezike i ispovedaju različite religije.³ Region Zapadnog Balkana karakterističan je i po tome što se na njemu sudaraju tri civilizacije, vere i kulture. Region karakterišu podeljenosti, suprotnosti, granični problemi, teritorijalne pretenzije i nacionalne, verske i političke isključivosti. Sve zemlje regiona Zapadnog Balkana, osim Srbije i Makedonije, imaju izlaz na Jadransko more.⁴

Zbog geografskog položaja i značaja, kroz istoriju su se na prostoru regiona Zapadnog Balkana sukobljavali interesi svetskih sila. Sukob interesa u spoju sa većitim težnjama naroda regiona za što većom teritorijom i problemima međusobnog razgraničenja bili su uzrok sporova i sukoba. Posledice tih sukoba su bile razaranja dobara i uništenje jednog dela populacije, a ispaštali su najviše sami narodi regiona. Tako je i raspadom SFRJ nastalo nekoliko, uglavnom nestabilnih, država sa brojnim nerešenim unutrašnjim pitanjima kao i određenim nesuglasicama sa susedima. Da bi ostvarile uticaj na region Zapadnog Balkana spoljne sile su često izigravale zaštitnike pojedinih naroda tog regiona. Sveđoci smo da ni u dobu u kome živimo takav odnos nije promenjen.

Kada su umešani u sukob sa svojim susedima, balkanske elite obično nastoje da uključe svetske sile umesto da pokušaju da reše probleme bilateralno ili unutar regionalnog okvira. Problemi u regionu Zapadnog Balkana su, skoro kontinuirano, na dnevnom redu međunarodnih organizacija: UN-a, OEBS-a, EU-a, NATO-a i Saveta Evrope.⁵

Politika proširenja NATO prema Zapadnom Balkanu

Iako je bilo i drugačijih predviđanja, nakon završetka Hladnog rata NATO ne samo da je opstao nego se brzo prilagodio novim bezbednosnim izazovima u međunarodnoj zajednici, značajno proširio članstvo, opseg i mehanizme delovanja i van teritorija (*out of area*) zemalja članica.⁶

NATO je, prvim krugom proširenja, 1999. godine (Češka, Mađarska, Poljska) kao i drugim krugom proširenja, 2004. godine (Slovenija, Slovačka, Estonija, Letonija, Litvani-

³ William T. Johnsen, *Deciphering the Balkan enigma: Using History to Inform Policy*, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, Carlisle, Pennsylvania, 1995, pp. 9-60. u: Anton Bebler, *How to deal with the Western Balkans*, 2008, p. 64.

<https://aab-edu.net/assets/uploads/2016/10/06-Anton-Bebler-anglisht.pdf>

⁴ Predrag Simić, Gordana Ilić, Zlatko Isaković, Ivan Krastev and Krassen Stanchev, *The European Union, NATO and their Southeastern European Neighbors*, Institute of International Politics and Economics, Konrad Adenauer Stiftung, Belgrade, 2002, pp. 13-30.

⁵ Anton Bebler, *op.cit.*, p. 73.

⁶ Dana Luša, *Politika širenja NATO prema Zapadnom Balkanu u dihotomiji racionalističke i konstruktivističke teorije međunarodnih odnosa*, *Anali Hrvatskog politkološkog društva*, Vol. 9, No. 1, Zagreb, 2013, s. 205-208.

ja, Bugarska i Rumunija) obuhvatio čitavu Srednju Evropu, ušao na područje Balkana i zahvatio Baltik, čime je napravljen mostobran prema geostrateški i energetski važnom regionu Kavkaza, Kaspijskog jezera i Crnog mora.⁷ Novo, treće, proširenje NATO-a usledilo je 2009. godine kada su punopravne države članice NATO-a postale Hrvatska i Albanija a kasnije i Crna Gora 2017. godine.

Svoju moć i efikasnost NATO je pokazao sredinom 90-ih godina 20. veka uključivanjem u sukob na teritoriji Bosne i Hercegovine kada međunarodna zajednica, a naročito EU, nije bila u mogućnosti da uspostavi mir. Alijansa je sebi pripisala ulogu mirotvorca kako u Evropi tako i celom svetu.

Zapadni Balkan je oblast i tema od posebnog interesa i značaja za NATO. Već nakon prvog formalnog susreta ministara spoljnih poslova država članica NATO i EU, 30. maja 2001. godine u Budimpešti, izdato je zajedničko saopštenje o Zapadnom Balkanu gde se naglašava da su na Balkanu i NATO i EU ozbiljno angažovani u zajedničkim naporima koji vode ka jačanju bezbednosti, stabilnosti i regionalne saradnje. Strateški okvir zajedničkog delovanja NATO i EU u regionu Zapadnog Balkana postavljen je 29. jula 2003. godine objavljivanjem „Usklađenog pristupa za Zapadni Balkan“. U pomenutom dokumentu se naglašava da će obe organizacije zajedno i usklađeno delovati, naglašavajući zajedničku viziju, kroz sprečavanje sukoba upravljanje krizama, borbom protiv terorizma, reformom sistema odbrane, jačanjem vladavine prava, kontrolom naoružanja i drugo. U Deklaraciji sa NATO samita u Rigi, novembra 2006. godine, se navodi uspešna saradnja NATO i Evropske unije na prostoru Zapadnog Balkana, uključujući onu koja je ostvarena aranžmanom Berlin-plus u vezi s operacijom Evropske unije *Altea*.⁸

U deklaracijama sa NATO samita poslednjih nekoliko godina (Lisabon 2010. godine, Čikago 2012. godine, Vels 2014. godine, Varšava 2016. godine i Brisel 2018. godine) se Zapadni Balkan percipira kao region od strateškog značaja i naglašava da NATO ostaje posvećen stabilnosti i bezbednosti tog prostora kao i podršci evroatlantskim integracijama zemalja u regionu. Ističe se da, demokratske vrednosti, vladavina prava i dobrosusedski odnosi i dalje igraju ključnu ulogu u održavanju trajnog mira i stabilnosti. Naglašava se da KFOR ostaje na Kosovu na osnovu Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija da podrži stabilno, mirno i multietničko okruženje kao i da se kao posledica sve bolje bezbednosne situacije, KFOR kreće ka manjoj, fleksibilnijoj, odvrtačujućoj prisutnosti.⁹

U septembru 2017. godine Vojni komitet NATO je zasedao u Tirani, gde se raspravljalo o situaciji na Zapadnom Balkanu, sa osvrtom na tzv. Kosovo, borbu protiv terorizma i novoj strategiji u Avganistanu. Tadašnji predsedavajući Vojnog komiteta NATO, general Petr Pavel je poručio da će „NATO nastaviti sa politikom otvorenih vrata " prema novim članicama.

⁷ Isto.

⁸ Zoran S. Šijan, Uloga politika bezbednosti država Zapadnog Balkana u utvrđivanju spoljnopolitičkih prioriteta posle 2000. godine (doktorska disertacija), Fakultet političkih nauka, Beograd, 2013, str. 374-377.

⁹ Lisbon Summit Declaration, 19-20 November 2010, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm;
Chicago Summit Declaration, 20-21 May 2012, https://www.nato.int/cps/su/natohq/official_texts_87593.htm?selectedLocale=en;
Wales Summit Declaration, 4-5 September 2014, https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm; Warsaw Summit Communiqué, 8-9 July 2016, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm; Brussels Summit Declaration, 11-12 July 2018, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm

S' ciljem da se unapredi dostignuti nivo sposobnosti pojavljuju se novi koncepti, projekti i inicijative. Početkom 2011. godine generalni sekretar NATO, Anders Fog Rasmussen pokrenuto je inicijativu „pametne odbrane“ (*Smart Defence Initiative*) tokom Minhenske konferencije o bezbednosti. Inicijativi je prethodila oštra kritika ministra odbrane SAD upućena evropskim saveznicima zbog značajnih smanjenja budžeta za odbranu što je svakako uticalo na njihovo angažovanje u zajedničkim operacijama. Koncept pametne odbrane predstavlja koordinaciju aktivnosti na povećanju bezbednosti za manje novca, pametnija ulaganja i unapređenje međusobne saradnje, odnosno zajedničko korišćenje raspoloživih kapaciteta i resursa. Takav koncept ne podrazumeva dodatnu štednju već koordinisano trošenje.

Primena koncepta pametne odbrane u zemljama Zapadnog Balkana je najevidentnija u domenu obuke i obrazovanja jer se uspostavljanjem saradnje država regiona u ovoj oblasti najefikasnije koriste nacionalni kapaciteti za obuku. Svakako treba pomenuti najavljeni projekat koncepta pametne odbrane između Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Makedonije o integrisanog sistema kontrole i nadzora vazdušnog prostora, finansiran delom iz NATO-a, a nastao u okviru inicijative Američko-jadranske povelje.

Mehanizmi saradnje u okviru NATO i EU pomažu u prepoznavanju potrebnih sposobnosti koje se mogu graditi kroz opredeljene partnerske ciljeve, saradnjom sa partnerskim državama i u okviru međunarodnih institucija. Iskustva drugih regiona su pokazala da se operacionalizacija saradnje kroz definisane mehanizme i koncepte najbolje sprovodi kroz regionalne inicijative i institucije.

Problemi Evropske unije i naročito svetska ekonomska kriza koja je snažno pogodila balkanske države kao i novonastala izbeglička kriza, oslabili su uticaj EU i NATO na Zapadnom Balkanu. Pored toga, uticaj EU i NATO-a na Zapadnom Balkanu se poslednjih godina suočava i sa konkurencijom novih regionalnih aktera među kojima se neke snažno suprotstavljaju širenju evroatlantske integracije na Balkanu.

Kontinuirano slanje vojnika i policijskih službenika iz zemalja Zapadnog Balkana u misije UN, NATO, OEBS-a i pod vođstvom EU jasno ukazuje na nameru zemalja u regionu da povećaju svoj angažman u mirovnim operacijama. Međutim, njihov doprinos mirovnim operacijama do sada je bio dominantno vojni, dok je slanje civila u međunarodne misije i organizacije tek u začetku.

NATO i EU su imali značajnu ulogu, zajedničkim delovanjem prilikom smirivanja krize u Makedoniji, nastale pobunom etničkih Albanaca 2001. godine. Posredovali su u prekidu oružanog sukoba između angažovanih vojnih i policijskih snaga Makedonije i pobunjenih albanskih grupa i realizovali pregovarački proces. NATO, EU i OEBS su međusobnim naporima doveli do potpisivanja Ohridskog sporazuma, 13. avgusta 2001. godine. Efikasnim delovanjem NATO i EU, uz maksimalnu suzdržanost državnih organa Republike Srbije i SR Jugoslavije, tokom 2001. godine izbegnut je veći sukob u južnoj Srbiji nakon pobune etničkih Albanaca.¹⁰

Interesi NATO za priključenje zemalja Zapadnog Balkana su sledeći: geostrategijski razlozi – ojačano južno krilo NATO, delovanje prema Bliskom Istoku i Centralnoj Aziji, stabilizacija regiona, odgovor na krize, smanjivanje uticaja Rusije. Prijemom Albanije, Hrvatske i Crne Gore obezbeđen je izlaz na Jadransko more. Bezbednost Mediterana inte-

¹⁰ Zoran S. Šijan, op. cit, str. 374-377.

gralni deo evroatlantske bezbednosti, posebno u smislu znatnih resursa koji se prevoze brodovima te aktuelnih nemira na severu Afrike.

NATO se nalazi u stalnom procesu transformacije. Kolektivna odbrana i dalje predstavlja suštinu postojanja NATO-a. Ona podrazumeva ne samo potrebu za efikasnim, fleksibilnim i razmestivim vojnim kapacitetima, već i pripremljenost Alijanse za suočavanje sa novim bezbednosnim izazovima kao što su terorizam, oružje za masovno uništenje, sajber pretnje...

Od šest zemalja Zapadnog Balkana, tri su već članice NATO-a (Hrvatska i Albanija od 2009. i Crna Gora od 2017. godine), a dva su u procesu traženja članstva (Bosna i Hercegovina i Makedonija). Predstavnici tzv. Kosova su izrazili želju da se pridruže NATO-u, ali obzirom da sve članice NATO-a ne priznaje tzv. Kosovo kao nezavisnu državu (Grčka, Rumunija, Slovačka i Španija), proces kretanja ka članstvu nije mogao ni otpočeti.¹¹

Republika Srbija saraduje sa NATO u okviru programa Partnerstvo za mir. Srbija se opredelila za politiku vojne neutralnosti, nakon što je u decembru 2007. godine, u Narodnoj skupštini usvojena Deklaracija o Kosovu.¹²

Odnos NATO prema Republici Srbiji

Događaji na Kosovu i Metohiji kao i u Makedoniji su glavni katalizator razvoja sposobnosti Alijanse da učestvuju u upravljanju krizama. Suprotno krizi u Bosni, NATO se angažovao pre nego što su sukobljene strane došle u „pat poziciju“.¹³

Operacija savezničkih snaga 1999. godine na Kosovu i Metohiji je i dalje prilično kontroverzna stvar u međunarodnim odnosima. Operacija je izvedena bez odobrenja Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija. Kina i Rusija su posmatrale problem između „Srba i Albanaca“ kao unutrašnje pitanje suverene države i da tako izvedena operacija predstavlja opasan presedan u međunarodnim odnosima.

Američka administracija nije želela bilo kakva ograničenja tokom vojne operacije koje im je mogao nametnuti SB Ujedinjenih nacija.¹⁴ Pre samog početka operacije, kao i kasnije, SAD su pokušavale da pronađu argumente kojima se potvrđuje mogućnost intervenciju čak i bez eksplicitnog odobrenja SB Ujedinjenih nacija.¹⁵

Saveznička operacija je bila očigledno nelegalna iz perspektive međunarodnog prava. NATO i Vojska Jugoslavije su potpisali vojno-tehnički sporazum (Kumanovski spora-

¹¹ The UK and the future of the Western Balkans, House of Lords, Select Committee on International Relations 1st Report of Session 2017–19, United Kingdom, 2018, p. 15.

¹² U Rezoluciji Narodne skupštine o zaštiti nacionalnog suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije se navodi da "Narodna skupština donosi odluku o proglašavanju vojne neutralnosti Republike Srbije u odnosu na postojeće vojne saveze do eventualnog raspisivanja referenduma na kojem bi se donela konačna odluka po tom pitanju": <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=80729>

¹³ Zdenek Kriz, NATO after the End of the Cold War, Masaryk University. Brno, 2015, p. 54.

¹⁴ Naomi Weinberger, "Civil-Military Coordination in Peacebuilding: The Challenge in Afghanistan." Journal of International Affairs Vol. 55, N. 2, Hanover, Pennsylvania, USA, 2002, p. 254.

¹⁵ Kent J. Kille, Ryan C. Hendrickson, "Secretary-General Leadership Across the United Nations and NATO: Kofi Annan, Javier Solana, and Operation Allied Force." Lynne Rienner Publishers, Global Governance Vol. 16, N. 4, Colorado, USA, 2010. p. 512. Lawrence S. Kaplan, NATO and the UN: A Peculiar Relationship, Columbia: University of Missouri Press, 2010, p. 174. u Zdenek Kriz, op. cit, p. 58.

zum) 9. juna 1999. godine kojim se „u cilju stalnog prekida neprijateljstava, bez saglasnosti međunarodne zajednice ne dozvoljava ulazak snaga SRJ i ostanak na teritoriji Kosova ili u Kopnenoj zoni bezbednosti.“ Prema rezoluciji SB UN 1244, njihov mandat je bio „uspostavljanje i održavanje sigurnog okruženja za sve građane Kosova i na drugi način izvršava svoju misiju; doprinos stvaranju sigurnog okruženja za građane, međunarodne organizacije, agencije i nevladine organizacije; obezbeđivanje odgovarajuće kontrole granica do dolaska civilne misije UN-a.“ (UN SC 1999a) Rezolucija je usvojena sa 14 glasova za, uz uzdržanost Kine.¹⁶

Na osnovu Rezolucije 1244 SB UN, Kosovo je postalo protektorat Ujedinjenih nacija sa malom mogućnošću autonomne administracije.¹⁷ Zakonodavnu i izvršnu vlast preuzeo je UNMIK (*United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*), podržan od strane drugih institucija međunarodne zajednice uključujući i NATO. Izvršni organ odgovoran za implementaciju rezolucije je bio specijalni predstavnik generalnog sekretara (UN SC 1999a).¹⁸

Nakon nekoliko godina međunarodnog protektorata, predlog Martiha Ahtisarija je predstavljen 2. februara 2007. godine i prosleđen SB UN 26. marta 2007. godine. U predlogu je definisano da Kosovo dobije „ograničenu nezavisnost“ (UN SC 2007: par. 10). Nezavisno Kosovo je trebalo da i dalje ostane pod nadzorom međunarodne zajednice.¹⁹

Kosovski političari, 17. februara 2008. godine, uvereni u političku podršku Zapada, jednostrano proglašavaju nezavisnost Kosova koja je odmah priznata od strane SAD, a kasnije i nekih drugih država. Problem statusa Kosova formalno je rešen jednostranim proglašenjem nezavisnosti, uz prećutno odobrenje SAD-a i određenog broja članica Evropske unije. Ova akcija je sprovedena, međutim, bez prethodne rezolucije SB Ujedinjenih nacija. Nakon proglašavanja Deklaracije o nezavisnosti Kosova, NATO je nadgledao situaciju u regionu i sprečavao eskalaciju sukoba.²⁰

Pitanje statusa Kosova je podelilo EU i NATO. Većina njihovih članova prihvatila je preporuku Ahtisaarija kao najmanje lošu od svih dostupnih alternativa i time priznala nezavisnost Kosova. Manji broj članica EU i NATO-a, pre svega Grčka, Kipar, Španija, Slovačka i Rumunija odbile su da priznaju nezavisnost Kosova.²¹

Snage NATO-a za Kosovo (*Kosovo Force – KFOR*) su raspoređene na prostor koji nije imao funkcionalnu infrastrukturu i pravosuđe, sa velikom stopom kriminala i trgovine ljudima, narkoticima i oružjem kao i izraženom nesigurnošću po građane. Posleratno Kosovo, karakterišu sukobi među kosovskim Albancima. Etničko nasilje je nastavljeno. Srbi i članovi drugih manjinskih grupa su bile pod napadom zvanično raspuštene Oslobođilačke vojske Kosova (OVK).²²

¹⁶ Zdenek Kriz, op. cit, p. 62.

¹⁷ Kimberly Zisk Marten, *Enforcing the Peace: Learning from the Imperial Past*, Columbia University Press, New York, 2004, p. 44-52.

¹⁸ Zdenek Kriz, op. cit, p. 63.

¹⁹ Zdenek Kriz, op. cit, p. 64.

²⁰ Anton Bebler, op. cit, p. 72. u Zdenek Kriz, op. cit, p. 65-66.

²¹ Anton Bebler, op. cit, p. 74.

²² Cornelius Friesendorf, *The Military and the Fight against Serious Crime: Lessons from the Balkans*, Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes, Vol. 9, No. 3, 2010, p. 53-57. https://www.jstor.org/stable/26326213?seq=13#metadata_info_tab_contents

Na NATO samitu u Bukureštu u aprilu 2008. godine, zaključeno je da će se, u okviru operativnih zadataka KFOR-a, nastaviti saradnja sa svim akterima na Kosovu s ciljem pružanja podrške stabilnosti, demokratiji i multietničnosti. Pored toga, najavljeno je da je NATO spreman da odigra ulogu u primeni budućih bezbednosnih aranžmana. U junu 2008. godine, NATO je pristao da pomogne u raspuštanju Kosovskog zaštitnog korpusa i formiranju Kosovskih snaga bezbednosti i civilnih struktura za nadzor istih. Prvi zadatak je završen. NATO i KFOR trenutno sprovode drugi i treći zadatak u bliskoj koordinaciji i uz konsultacije sa relevantnim domaćim i međunarodnim institucijama.

NATO i SAD pružaju pomoć i obuku Kosovskih snaga bezbednosti, koji poseduje lako ali ne i teško oružje, kao što su artiljerija i tenkovi. Na sastanku ministara odbrane NATO-a u junu 2009. godine, doneta je odluka da se postepeno smanjuje veličina KFOR-a na „odvraćajuće prisustvo“. Ministri su odlučili da je smanjenje opravdano zato što je poboljšana bezbednosna situacija na Kosovu. Odluku su možda izazvale povećanim potrebama u Avganistanu i na drugim mestima, kao i globalnom ekonomskom krizom. Zadaci koje je KFOR prethodno preduzimao, kao što je čuvanje granica i zaštita srpske kulturne baštine, postepeno su predati Kosovskoj policiji. KFOR kao i EULEKS²³, funkcionišu kao „statusno neutralna“ tela, s obzirom da neke države članice NATO-a nisu priznale nezavisnost Kosova. Kosovo nastoji da se pridruži Jadranskoj povelji pod vodstvom SAD i da postane punopravni član. Jadranska povelja podstiče zemlje u regionu da poboljšaju svoju vojnu sposobnost i saradnju sa drugim zemljama Povelja, sa ciljem eventualnog NATO-a članstva.²⁴

U deklaracijama sa NATO samita poslednjih nekoliko godina (Lisabon 2010. godine, Čikago 2012. godine, Vels 2014. godine, Varšava 2016. godine i Brisel 2018. godine) se ističe napredak Srbije u izgradnji jačeg partnerstva sa NATO-om što je od koristi za Alijansu, Srbiju i čitav region. Podržavaju evroatlantske integracije Srbije i spremni su za produblivanje saradnje kao i eventualno članstvo u NATO. Pozicija vojne neutralnosti se ne posmatra kao prepreka u saradnji. NATO podržava i naglašava potrebu stalnog dijaloga i praktične saradnje Beograda i Prištine, normalizaciju odnosa i implementaciju postignutih sporazuma.²⁵

Zadatak NATO je da održava krhki mir na KiM, koji je pod uticajem nekoliko svetskih i regionalnih sila. Rusija je jedna od osnivača KFOR-a ali se povukla 2003. godine. Moskva je uspostavila oficira za vezu u Prištini, koji je potčinjen ambasadoru u Beogradu, s ciljem zaštite srpske zajednice na Kosovu i Metohiji.²⁶

NATO nastavlja sa tri osnovne aktivnosti u regionu Zapadnog Balkana: da spreči međuetničko nasilje i unapredi regionalnu bezbednost kroz operacije, partnerske programe i

²³ EULEX Kosovo (*European Union Rule of Law Mission*). Misija EULEX Kosovo je pokrenuta 2008. godine kao najveća civilna misija pod Zajedničkom bezbednosnom i odbrambenom politikom Evropske unije. EULEX radi pod odvikrom rezolucije 1244 SB Ujedinjenih nacija. Mandat misije je odobren do 14.6.2020. Cilj EULEX-a je da pomogne u uspostavljanju održivih i nezavisnih institucija vladavine prava.

²⁴ Steven Woehrel, Kosovo: Current Issues and U.S. Policy, Congressional Research Service, May 7, 2013, p. 2, <https://fas.org/sgp/crs/row/RS21721.pdf>

²⁵ Lisbon Summit Declaration, op. cit.; Chicago Summit Declaration, op.cit.; Wales Summit Declaration, op. cit.; Warsaw Summit Communiqué, op.cit.; Brussels Summit Declaration, op.cit.

²⁶ Ian Hope, The Western Balkans and the Revenge of History, Research Paper, No.142, NATO Defense College, Rome, 2017, p. 6. <http://www.rieas.gr/images/balkan/natobalkans.pdf>

proces članstva. Postojeće operacije uključuju prisustvo na tzv. Kosovu i Misije za vezu u BiH, Srbiji i Makedoniji. Ti akteri prate različite vrste u okviru akcionog plana za članstvo (*Individual Partnership Action Plan – IPAP*) sa svakom od država. Alijansa nastavlja da podstiče svaku državu da napreduje prema članstvu u NATO-a. Najveće i najduže prisustvo NATO-a na Zapadnom Balkanu realizuje se kroz vojnu misiju KFOR koja broji više hiljada vojnika (smanjeno sa početnih 55.000 pripadnika u 1999. godini) iz tridesetak država članica NATO ili Programa Partnerstvo za mir. KFOR ima brojne važne zadatke: pružanje podrške formiranju snaga bezbednosti, izgradnja i razvoj kapaciteta, pružanje podrške aktivnostima OEBS-a, EU, UN i drugim međunarodnih partnera, nadgledanje administrativne granične linije i sprovođenje zajedničkih patrola sa Vojskom Srbije. KFOR je garant sigurnosti za dve pretpostavljene pretnje: spoljne (srpske /ruske) pretnje kosovskim Albancima i interne (kosovski Albanci) pretnje kosovskim Srbima. NATO u Prištini ima Tim za savetovanje i vezu (*Advisory and Liaison Team – NALT*) koji pruža vojne i ministarske savete za formiranje Kosovskih snaga bezbednosti i Ministarstva odbrane. Tim koordinira izgradnju kapaciteta, obrazovanje, obuku i različite vidove podrške. Nato oficir za vezu u Skoplju (od 2012. godine) obezbeđuje pravovremeno savetovanje odgovarajućih organa Makedonske vlade sa aspekta bezbednosti i odbrane i članstva u NATO. On je takođe angažovan za podršku različitih misija NATO ako je neophodno i obezbeđuje stalno prisustvo NATO u Makedoniji. NATO ima zadatak da pomogne u sprovođenju reformi (političke, ekonomske, zakonske, vojne...) u pojedinim zemljama u cilju članstva. Prolazak kroz MAP traje godinama. Crna Gora je 2010. godine započela MAP procese, 2015. je pozvana da započne završne pregovore a proces pristupanja NATO-u je realizovan 2017. godine. Vojna i savetodavna misija NATO u BiH se, takođe, suočava sa brojnim izazovima.²⁷

Srbija je trenutno, imajući na umu tempo reformskog procesa i teret istorije, institucionalno i deklarativno daleko od NATO-a. Protivnici članstva pozivaju se na bombardovanje od strane NATO-a, na pitanje kredibiliteta i samopoštovanja Srbije u slučaju aspiracije na članstvo, kao i na činjenicu da zemlje EU-a koje nisu članice Saveza manje izdvajaju za obranu (otprilike 1,8 posto BDP-a), dok zagovaratelji članstva pre svega ističu strateški interes zemlje u smislu stvaranja mosta prema EU-u, imajući na umu da zbog posebne istorije regiona svaka zemlja prvo mora ući u NATO i pružiti sigurnosne garancije da bi postala članicom Evropske unije.

Engus Lapsi (*Angus Lapsley*) je zaključio da je vrlo verovatno da Srbija dugo vremena, a možda nikad, neće videti NATO kao svoju budućnost. Džonatan Ejl (*Jonathan Eyal*) opisao je NATO kao „izvoznika bezbednosti u regionu Zapadnog Balkana“. Naglasio je eventualno članstvo neće ukloniti tenzije između zemalja članica ali će se ispoljavati na političkom, ne i na vojnom, planu.²⁸

Zaključak

Region Zapadnog Balkana, koji i dalje pati od nasleđa ratova devedesetih godina prošlog veka, još uvek je veoma osetljiv na određene izazove i pretnje. Različiti, a ponekad i suprotstavljeni uticaji stranih sila na Balkanu mogu dovesti do nestabilnosti regiona

²⁷ Ian Hope, op. cit, p. 10-15.

²⁸ The UK and the future of the Western Balkans, op. cit, p. 16.

u kratkom i srednjem roku. Region poslednjih godina karakterišu rastuće podele, slablje regionalne saradnje i jedinstva.

Zapadni Balkan se nesumnjivo, već duži niz godina, suočava sa ozbiljnim izazovima za svoju bezbednost. Rastuće tenzije na međunarodnom nivou i ponovno uspostavljanje geopolitike i rivalske sfere interesovanja predstavljaju izazov za region Zapadnog Balkana.²⁹

Spoljnopolitički prioriteti većine država Zapadnog Balkana poklapaju se u nekoliko segmenata. To su evropske i evroatlantske integracije, poboljšanje odnosa sa susedima i potreba jačanja uloge ovih zemalja u međunarodnim organizacijama. Sve države Zapadnog Balkana, sa izuzetkom Republike Srbije, jasno su opredeljene za članstvo u Severnoatlantskom savezu (NATO). To je stvorilo i sasvim novo geostrateško okruženje na Zapadnom Balkanu, jer su sve države, izuzimaju Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju i Srbiju već postale članice tog vojnog saveza.

NATO je, u poslednjoj dekadi dvadesetog i početkom dvadeset prvog veka, na prostoru Zapadnog Balkana znatno više delovao reaktivno nego proaktivno. U određenim situacijama, NATO je imao stabilizacionu ulogu. NATO je zaokružio čitav prostor Zapadnog Balkana, obzirom da u svim zemljama ima svoje predstavnike ili baze kao i sporazume koji mu omogućuju, u logističkom i strategijskom kontekstu, nesmetano funkcionisanje.

Izazovi za NATO u regionu Zapadnog Balkana nisu prvenstveno vojni. Sporadični manji incidenti su mogući dok su veći problemi, zbog prisustva NATO, malo verovatni. Postoji mogućnost nemira zbog socijalnih, ekonomskih problema i političkih sukobljavanja što bi se odrazilo na regionalnu stabilnost.

NATO reaguje efikasnije i brže nego EU, kako zbog komplikovanije strukture EU tako i nejasnog lidera, za razliku od NATO. Usled usporenog procesa pristupanja zemalja kandidata i opterećenosti EU drugim problemima (migracije, islamski terorizam...) uticaj na region Zapadnog Balkana će se više ispoljiti kroz NATO nego kroz pristupanje EU u pregovaračkom procesu. NATO je vojna, ali sve više i politička organizacija koja daje ocene o ispravnosti demokratsko-političkog kursa država izvan njenih granica.

Trenutne okolnosti u Evropskoj uniji su nepovoljne po zemlje kandidate usled različitih neslaganja kao što je npr. pitanje izbeglica. Odnosi između Rusije i Ukrajine, takođe, nepovoljno utiču na odnose u Evropskoj uniji kao i najavljeno napuštanje Evropske unije od strane Velike Britanije. Usled zastoja u proširenju EU, zemljama kandidatima se može ponuditi članstvo u NATO kao „privremeno rešenje“ dok se ne reše problemi ali nije isključena ni mogućnost da se članstvo u NATO nametne kao preduslov članstva u Evropsku uniju.

NATO će, zbog geostrateških interesa, ostati prisutan u regionu Zapadnog Balkana i u narednom periodu. Bezbednost u regionu doprinosi bezbednosti i stabilnosti cele Evrope. NATO će, pored EU, pružati dalju podršku dijalogu „Beograda i Prištine“ i imaće važnu ulogu u implementaciji postignutih sporazuma. Insistiranje na demokratizaciji, regionalnoj saradnji te rešavanju međudržavnih sporova kao kriterijuma za članstvo dokaz je nastojanja NATO-a da aplicira svoje vrednosti kao i smanjivanja mogućnosti ponovnog izbivanja konflikata na Zapadnom Balkanu.

Zemlje Zapadnog Balkana treba aktivno podsticati da dalje razvijaju i ojačavaju međusobne veze formiranjem pragmatičnih regionalnih mreža saradnje radi rešavanja spor-

²⁹ Sandro Knezović, THE IMPACT OF NATO, Resilience in the Western Balkans (REPORT N° 36), August 2017, EU Institute for Security Studies, Paris, p. 35.

nih pitanja. Sa druge strane, zemlje Zapadnog Balkana nisu sposobne da transformišu region u održivu i mirnu zajednicu država, kao što je slučaj u npr. Skandinaviji. Osim toga, međunarodna vojna i policijska prisutnost na nekoliko neuralgičnih tačaka (posebno na tzv. Kosovu) biće potrebna duži niz godina. Članstvo u EU i NATO trebalo bi da utiče na sprečavanje novih podela unutar regiona.³⁰

Uprkos teškim istorijskim odnosima sa svojim susedima, aktuelnim neslaganjima sa predstavnicima tzv. Kosova, svojim istorijskim vezama sa Rusijom, mnogi Srbiju smatraju stabilnijom od nekih svojih suseda kao i pokretačem ekonomskog rasta za čitav region Balkana. Istovremeno, Srbiju smatraju važnom komponentom geostrateške konkurencije između EU, Sjedinjenih Država i Rusije na Zapadnom Balkanu.³¹

Odnos između Srbije i tzv. Kosova je krucijalan za stabilnost regiona i napredak prema evropskim integracijama. U poslednje vreme su sve aktuelnija razmatranja podele Kosova, razgraničenja teritorija i slično. Drugi faktor, pored Albanskog, koji se protivi podeli su kosovski Srbi koji žive južno od Ibra i koji čine skoro dve trećine ukupnog broja Srba na teritoriji Kosova i Metohije. Bez severa, oni ne vide perspektivu da ostanu na Kosovu i Metohiju što bi uzrokovalo napuštanje teritorije na kojoj žive. Stav Srpske pravoslavne crkve (SPC) takođe ne favorizuje podelu Kosova. Ostaje dilema, da li će, uprkos trenutnoj podršci stavovima Srbije, Kina i Rusija ostati principijelne po pitanju nezavisnosti Kosova.

Imajući u vidu sve navedene činjenice, moguća su tri modela odnosa Republike Srbije i NATO: članstvo u NATO, odbijanje članstva ili pozicija neutralnosti.

Eventualni razlozi ulaska u NATO ogledaju se u potencijalnim ekonomskim implikacijama, bržem ulasku u Evropsku uniju s obzirom na isprepletenost kriterijuma za članstvo u tim dvema organizacijama te izgradnji sigurne i stabilne regije. Potencijalni ubrzani ulazak Bosne i Hercegovine i Makedonije u NATO dodatno bi izmenio bezbednosne prilike u regionu Zapadnog Balkana i, štaviše, stvorio sasvim drugačiju realnost gde bi Srbija ostala (samo)izolovana u odnosu na ostatak regiona kojem pripada. Takođe, treba nepomenuti i da članstvo u Severnoatlantskom savezu nije samo (geo)političko, već umnogome i ekonomsko pitanje. To se odnosi i na mogućnost novog privlačenja direktnih ekonomskih investicija. Takođe, najosetljivije pitanje savremene Srbije – položaj Kosova i Metohije neće biti rešen sam po sebi vojnom neutralnošću zemlje pa ni njenom oslonjenošću na druge aktere svetske politike (npr. Rusiju ili Kinu), što je i potvrđeno tokom proteklih godina. Srbija bi potencijalnim članstvom u NATO imala značajniju ulogu u određenim međunarodnim organizacijama i forumima, poput Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju.

Ulazak u NATO nosi sa sobom i troškove. Reforma sektora bezbednosti je skupa. Modernizacija i reorganizacija vojnih snaga u skladu sa NATO standardima zahteva velike godišnje budžetske izdatke (uobičajen je nivo od 2% BDP). Pridruživanje NATO-u podrazumeva slanje vojnih jedinica u mirovne misije i operacije širom sveta, što sa sobom nosi rizik od pogibije vojnika, a što se često izostavlja u javnim raspravama o NATO-u. U političkom smislu, zapadnobalkanske države bi se pridružile moćnom, ali ne uvek i popularnom klubu država, kako u inostranstvu tako i u vlastitoj državi. Agresija NATO na Saveznu Republiku Jugoslaviju, 1999. Godine, ima za posledicu većinski ne-

³⁰ Anton Bebler, op. cit, p. 76.

³¹ Vincent L. Morelli, Serbia: Background and U.S. Relations, Section Research Manager, January 4, 2018, Summary. <https://fas.org/sgp/crs/row/R44955.pdf>

gativan stav javnog mnjenja u Republici Srbiji kada je NATO u pitanju te bi eventualno članstvo dovelo do unutrašnje nestabilnosti i podele u društvu. Takođe, članstvom u NATO opasnost od terorističkih napada bi se povećala što bi imalo negativne implikacije po bezbednost Republike Srbije.

Pozicija neutralnosti se, u aktuelnom trenutku, nameće kao optimalna model. Sa NATO treba iskreno i maksimalno saradivati, razvijati najbolje moguće bilateralne odnose sa SAD, Rusijom i drugim svetskim i regionalnim silama, raditi na promeni imidža Srbije u svetu i sačekati „povoljniji istorijski trenutak“.

Literatura

[1] Auerswald P., David. „Explaining Wars of Choice: An Integrated Decision Model of NATO Policy in Kosovo.“ *International Studies Quarterly* 48, N. 3, Oxford Academic, UK, 2004.

[2] Bebler, Anton. *How to deal with the Western Balkans*, 2008,
<https://aab-edu.net/assets/uploads/2016/10/06-Anton-Bebler-anglisht.pdf>

[3] Brussels Summit Declaration, 11–12 July 2018,
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm

[4] Đukanović, Dragan. *Zapadni Balkan: Od sukoba do evrointegracija*, Godišnjak 2009, Godina 3, Broj 3, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2009.

[5] Johnsen T.,William. *Deciphering the Balkan enigma: Using History to Inform Policy*, Strategic Studies Institute, U. S: Army War College, Carlisle, Pennsylvania,1995.

[6] Kaplan S., Lawrence, *NATO and the UN: A Peculiar Relationship*, Columbia: University of Missouri Press, 2010.

[7] Kille J., Kent. Hendrickson C.,Ryan.,*Secretary-General Leadership Across the United Nations and NATO: Kofi Annan, Javier Solana, and Operation Allied Force.* Lynne Rienner Publishers, Global Governance Vol. 16, N. 4, Coloradu, USA, 2010.

[8] Kriz, Zdenek. *NATO after the End of the Cold War*, Masaryk University. Brno, 2015.

[9] Lambeth S., Benjamin. *NATO's Air War for Kosovo. A Strategic and Operational Assessment*. RAND Corporation, Santa Monica, California, 2001.

[10] Lisbon Summit Declaration, 19–20 November 2010,
https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm

[11] Luša, Đana. *Politika širenja NATO prema Zapadnom Balkanu u dihotomiji racionalističke i konstruktivističke teorije međunarodnih odnosa*, Anali Hrvatskog politikološkog društva, Vol.9, No.1, Zagreb, 2013.

[12] Manulak, Michael. „Forceful persuasion or half-hearted diplomacy?“ *International Journal: Canada's Journal of Global Policy Analysis*, Vol.66, N. 2, Toronto, Canada, 2011.

[13] Marten Zisk, Kimberly. *Enforcing the Peace: Learning from the Imperial Past*, Columbia University Press, New York, 2004.

[14] Morelli L.,Vincent. *Serbia: Background and U. S. Relations*, Section Research Manager, January 4, 2018, Summary. <https://fas.org/sgp/crs/row/R44955.pdf>

[15] Rezolucija Narodne skupštine o zaštiti nacionalnog suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije, <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=80729>

[16] Simić, Jasminka. *NATO pred izazovima XXI veka, Međunarodni problemi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu br.4, Beograd, 2009.

[17] Simić, Predrag. Ilić, Gordana. Isaković, Zlatko. Krastev, Ivan. and Stanchev, Krassen. The European Union, NATO and their Southeastern European Neighbors, Institute of International Politics and Economics, Konrad Adenauer Stiftung, Belgrade, 2002.

[18] Svilar, Predrag. Zapadni Balkan – politički kontekst i medijska upotreba, Sociološki pregled, Filozofski fakultet, Novi Sad, 2010.

[19] The UK and the future of the Western Balkans, House of Lords, Select Committee on International Relations 1st Report of Session 2017–19, United Kingdom, 2018.

[20] Friesendorf, Cornelius. The Military and the Fight against Serious Crime: Lessons from the Balkans, Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes, Vol.9, No.3, 2010, https://www.jstor.org/stable/26326213?seq=13#metadata_info_tab_contents

[21] Ham van., Peter. Rostouci obtiže. NATO Review, Autumn, N. 3. 2005. (http://www.nato.int/docu/review/2005/issue3/czech/analysis_pr.html, Accessed November 4, 2014)

[22] Hope, Ian. The Western Balkans and the Revenge of History, Research Paper, No.142, NATO Defense College, Rome, 2017, p. 6. <http://www.rieas.gr/images/balkan/natobalkans.pdf>

[23] Chicago Summit Declaration, 20–21 May 2012, https://www.nato.int/cps/su/natohq/official_texts_87593.htm?selectedLocale=en

[24] Šijan S., Zoran. Uloga politika bezbednosti država Zapadnog Balkana u utvrđivanju spoljnopolitičkih prioriteta posle 2000. godine (doktorska disertacija), Fakultet političkih nauka, Beograd, 2013.

[25] Wales Summit Declaration, 4–5 September 2014, https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm

[26] Warsaw Summit Communiqué, 8–9 July 2016, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm

[27] Weinberger, Naomi. „Civil-Military Coordination in Peacebuilding: The Challenge in Afghanistan.“ Journal of International Affairs Vol. 55, N. 2, Hanover, Pennsylvania, USA, 2002.

[28] Woehrel, Steven. Kosovo: Current Issues and U. S. Policy, Congressional Research Service, May 7, 2013, <https://fas.org/sgp/crs/row/RS21721.pdf>